

Les torres de vigilància i defensa d'època medieval i moderna de Vila-seca, Salou i Cambrils

Com hem vist als treballs presentats en aquesta mateixa publicació als darrers dos mesos, la important inestabilitat marítima generada per la constant presència de pirates i corsaris a l'edat mitjana i principis de l'època moderna feien que bona part de les viles de la costa es despoblessin. Per tant ens trobem davant d'un escenari d'inseguretat social i econòmica el qual es va intentar aturar mitjançant la construcció de torres de vigilància i defensa.

La presència d'aquestes torres és força freqüent al litoral català i en conjunt podem afirmar que constitueixen una autèntica xarxa de vigilància i auxili que amb el temps ha esdevingut en una ruta cultural. A més, cal afegir que al marge de la funció que van assolir la majoria d'aquestes construccions per si mateixes, constitueixen avui dia un dels màxims exponents de l'arquitectura rural de l'època medieval i moderna. En si mateixes, moltes d'elles, constitueixen els antecedents dels castells que en època feudal es construïen al llarg de tot el territori català.

Tipologia i aspecte general de les torres catalanes

En relació amb la pirateria i el corsarisme, les primeres torres semblen aparèixer al llarg del segle XIII en cims elevats i a l'entrada dels ports amb l'objectiu de vigilar i controlar la navegació. Ràpidament es convertiren en el sistema defensiu més important donat que la població acudirà a aquestes torres per tal de defensar-se quan són atacats. En aquest sentit, és força significativa la fortificació d'esglésies, especialment a partir de finals del segle XV, moment en què el Mediterrani és dominat per l'imperi otomà i els pirates i corsaris del nord d'Àfrica.

Les dimensions i plantes d'aquestes torres poden ser variades, però en general són quadrades o circulars. Les més nombroses al litoral català són les quadrades i a la regió del Camp de Tarragona gairebé totes són d'aquesta tipologia. En general presenten un parament baix, de vegades en forma de talús, com per exemple la Torre Vella de Salou i probablement la de Vilafortuny. Internament s'estructuren en tres plantes. La porta d'accés acostuma a estar a la primera planta i s'hi accedia mitjançant una escala de mà o un pont de fusta que es podia tallar i eliminar ràpidament, de tal manera que la petita porta quedava elevada respecte al nivell de circulació exterior. A la vegada, aquesta porta acostumava a estar defensada per un matacà o per una consera. A la planta baixa s'acostumava a guardar la munició i no era accessible des de l'exterior. En ocasions, en lloc d'armament, la planta

Dibuix del cap de Salou, Tarragona i territoris veïns realitzat amb motiu de la confecció al segle XVI del "Atlas del Rey Planeta. «La descripción de España y de las costas y puertos de sus reinos», de Pedro Texeira (1634). Es pot observar com al costat de la Punta de la Falconera hi havia una torre circular, avui dia desapareguda, que podria correspondre amb la Torre de Salou o Torre Alta.

baixa estava reberta de pedres per tal d'evitar un assalt mitjançant la construcció d'un túnel o bé l'enderroc de la torre per excavació.

Les diferents plantes estaven destinades a la població refugiada. L'accés d'una planta a l'altra es realitzava igualment mitjançant escales de fusta. Des del terrat, generalment a cel obert i amb merlets, es realitzava la defensa de la torre mitjançant el llançament de pedres, aigua calenta o oli bullent entre d'altres objectes. En el seu moment també serà el lloc on se situaran els canons. Les parets acostumen a estar fetes amb carreus de mètrica regular, rectangulars, amb una alçada aproximada de 100 palmes. Aquest tipus de construcció és força característic dels segles XIII – XV. Posteriorment, i especialment a partir

del segle XVI es comencen a construir torres de planta circular donat que es considera que permeten una millor defensa, mantenint les característiques internes ara comentades.

Les torres de Salou, Vila-seca i Cambrils

Centrant-nos en la regió de Vila-seca, Salou i Cambrils podem indicar que trobem una alta densitat de torres. Aquest fenomen respon, en certa mida, a la presència de petits nuclis de població que existien a la regió amb la conseqüent activitat comercial que generen. Pel que respecta al cap de Salou, podem destacar l'existència ja al segle XV de la Torre Alta o Torre de Salou, avui dia desapareguda. No tenim moltes referències d'ella i gairebé totes són cartogràfiques, però tot sembla

indicar que es podria tractar d'una torre de planta circular des d'on es podia vigilar bona part del cap de Salou així com l'actual platja de la Pineda i entrada al port de Tarragona. Una segona torre, també avui desapareguda, era la Torre Nova, la qual sembla que es va edificar cap al segle XVI i estava destinada a la defensa del port de Salou. Cap a l'interior, al marge de les torres edificades a la vila de Vila-seca, que formen part de la xarxa defensiva d'aquesta vila, podem destacar les torres de Virgili, Mas Carboners, d'en Doiga i la torre de l'ermita del Pineda. D'aquest conjunt de torres, que en gran mida defensen el camí que porta des del Racó de Salou i la platja de la Pineda a Vila-seca, destaquem la torre de l'ermita de la Pineda ja que la seva construcció encara avui dia està immersa en un interessant debat científic respecte a la seva cronologia. Tot sembla indicar que podria haver estat vinculada a una església anterior a l'actual, la qual sembla estar documentada durant l'edat mitjana. La doctora Llaño va datar aquesta torre cap al segle XVII, però també indica que hi ha elements que la porten a considerar la possibilitat d'una cronologia més antiga, remuntant-se fins i tot al segle XIII. Pel contrari, Aloguin, comenta la possibilitat que es tractés d'una construcció del segle XIV destinada a habitatge i campanar.

Però la torre més significativa conservada és la coneguda com Torre Vella de Salou. Com és conegut, l'edifici el va manar construir l'arquebisbe Pere de Cardona l'any 1530 gràcies a les pressions de diferents institucions i la Comuna del Camp de Tarragona, donat que una important quantitat del tràfic comercial marítim es realitzava mitjançant el port de Salou. Es tracta d'un edifici de planta quadrada, de gairebé 10 metres de costat. S'observa perfectament com la part baixa de la construcció presenta un talús on s'han obert forats i espitillers. A l'interior, aquesta planta baixa està coberta amb una gran volta que faïlla del primer pis. Per sobre, actualment, encara hi han tres pisos més units entre ells per una escala de cargol i es caracteritzen per presentar poques obertures. Però no sempre ha estat així ja que cap a mitjans del segle XVIII aquesta torre presentava una planta baixa, dos pisos i un terrat. La porta era situada al primer pis i s'accidia mitjançant una escala. La casa amb la que actualment es comunica la torre estava separada, essent independent d'aquesta. A Vilafortuny i Cambrils també es van

construir torres de vigilància i defensa. Potser la més coneguda és la torre del Port de Cambrils, que a la vegada és juntament amb una de les torres del Mas d'en Ramon, un dels pocs exponents de torres de planta circular a la zona. Pel que respecta a la seva construcció sembla que el 30 de desembre de 1664 es va acordar la construcció d'una torre de vigilància al port de Cambrils i, per tant, suposem que l'any següent es va començar l'obra. Presenta una alçada d'aproximadament 55 metres i sembla ser que va arribar a tenir un parell de peces d'artilleria utilitzats segons Josep Salceda, més com a senyal d'avís a la població que per defensar-se de les embarcacions que assetjaven la regió. La torre encara conserva avui el seu accés per la primera planta, la qual sembla ser l'original de l'edifici.

Igualment coneguda és la Torre de Vilafortuny. Aquesta partida cambrilenca fins al segle XIX havia estat una vila independent de Cambrils. El seu origen sembla remuntar-se a la segona meitat del segle XII quan el territori de l'actual nucli de Vilafortuny era propietat de Guillem Fortuny. La torre, que avui dia forma part d'una construcció més complexa coneguda com a Castell de Vilafortuny ha estat constantment modificada fins al segle XX, moment en què assolí la imatge actual de l'edifici. Aquestes constants modificacions han estat propiciades pels atacs que ha patit l'edifici, ja sigui com a conseqüència d'atacs de pirates i corsaris o per accions bèl·liques de diversa consideració. Com a exemple, al seu moment ja vàrem comentar com l'any 1582 el pirata Morat Rais (Morat) la va destruir.

Una segona torre força significativa a Vilafortuny és la torre de la Guineu o Torre del Bisbe. Tot i que es troba força restaurada, presenta una planta rectangular d'aproximadament 630 m x 570 m i es va construir originàriament amb pedres i argamassa essent les cantonades reforçades amb carreus. L'alçada total de la torre era de 18 metres i en funció de la documentació coneguda, la seva construcció ha estat datada cap al segle XVI. No massa lluny d'aquesta torre es troben les torres del Mas d'en Ramon i la torre Bargallona de la que gairebé avui dia no queda ni rastre. Pel que respecta a les torres del Mas d'en Ramon, localitzades just la frontera entre els termes municipals de Cambrils i Vila-seca, podem indicar que la torre quadrada presenta unes dimensions

de 580 metres de costat per una amplada de murs de 0'90. A la planta baixa hi ha una porta amb arc de mig punt i a l'interior es veu un soterrani. A pocs metres d'aquesta hi ha una segona torre que presenta una planta circular i és coneguda com a la Torre Rodona. Presenta un diàmetre de 5 metres i els murs tenen una amplada d'1 metre. L'alçada màxima conservada assoleix els 11 metres. La construcció d'un mas entre les dues torres dificulta molt el coneixement de la seqüència constructiva del conjunt, però a tall d'hipòtesis podríem suggerir que la torre quadrada és més antiga si ens atenem a la tradició constructiva d'aquests tipus d'edificis a la que fem referència a l'inici d'aquestes línies.

Per últim cal destacar la torre de l'ermita de la Mare de Déu del Camí, també a Cambrils i a peu de la carretera N-340. El santuari del Camí, topònim que fa referència a l'antic camí romà, podria haver-hi estat bastit als primers moments de la repoblació de la comarca, és a dir, cap a finals del segle XII o segle XIII. Evidentment, aquest primer santuari no és l'actual, el qual sembla haver-hi estat edificat al segle XVIII tal i com ens comenta Josep Salceda. La torre, de planta quadrada, sembla que es va aixecar al segle XIV i tot i les diferents reformes i transformacions que ha patit, encara avui dia constitueix un autèntic referent arquitectònic d'aquells temps tan complicats.

Pedro Otiña Hermoso
Historiador
Pedro Otiña Hermoso
Historiador

Bibliografia

- Blanch, J.: *Anxiopiscopologi de la Santa Església Metropolitana i primada de Tarragona*, 2 vols. 1985. Tarragona.
Aloguin, R. (1996): *Guia de fortificacions de Tarragona*. Tarragona.
Llaño, E. (1984): *Vila-seca i Salou. El seu passat monumental*. Monografies de Vila-seca i Salou, núm. 9. Secció de Lletres de l'Agrupació Cultural de Vila-seca-Salou.
Masó, J.: "Els nostres monuments (I). La torre de la Guineu o del Mas del Bisbe". *La veu de la plaça*, 9, pàg. 18. Cambrils, 1986.
Salceda, J.: "La Torre del Port", dins de *Quaranta anys d'estampes cambrilenques*, vol. 2., pàgs. 159-161. Cambrils, 1998.